

Börtön és média

A közvélemény szerepe a büntetés-végrehajtási munkában

Egyetlen börtönrendszer sem függetlenítheti magát a környezetét jelentő társadalom realitásaitól. Az elítéltek körülményeiben többé-kevésbé a társadalom átlagos polgárainak életfeltételei is tükröződnek. Például az adott ország gazdasági helyzete természetesen meghatározza az ott lévő börtönök állapotát. Ugyanígy nyilvánvaló az is, hogy az érintett ország társadalmi, művelődési és általános kulturális helyzete befolyással van a rehabilitáció lehetőségeire és az elítéltek rendelkezésére álló létesítmények színvonalára. Általában azt mondják, hogy „az elítéltek kezelése az adott ország szociokulturális színvonalának egyik mércéje”.

A közös gondolkodás érdekében elengedhetetlen, hogy előljáróban a magyar büntetés-végrehajtás néhány karakteres jellemzőjét ismertessük. Az igazságügy-miniszter felügyelete alá tartozó fegyveres rendvédelmi szervezet tevékenységét modern, az európai normákkal teljes mértékben megegyező törvényi előírások határozzák meg. Elítéltkezelési filozófiánk alapelvei: *normalizálás, nyitottság és felelősség*. A büntetés-végrehajtás intézményrendszerének működését nemrég minősítette egy független nemzetközi szervezet, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottság (CPT). Jelentésükben hangsúlyozták, hogy nem értesültek kínzásról vagy az elítéltek börtönszemélyzet által történő fizikai bántalmazásának más formáiról sem a meglátogatott, sem más büntetés-végrehajtási intézetben, s nem találtak erre utaló bizonyítékokkal sem. A személyi állomány létszáma közel hatezer. Ennek 83 százaléka egyenruhás, 17 százaléka közalkalmazott.*

Intézményrendszer

Magyarországon jelenleg harminc büntetés-végrehajtási intézet van. Közülük 17 előzetesek fogva tartására szolgál, 13 pedig úgynevezett végrehajtóház. Ezenkívül két egészségügyi intézetünk van. Intézeteinknek több mint a fele a századfordulón, illetve azt meg-

*Elhangzott a finn büntetés-végrehajtás és az Európa Tanács 1997. március 11–16. között Helsinkiben megrendezett konferenciáján.

előzően épült. A II. világháborút követően politikai-ideológiai megfontolásból teljesen leállt a börtönépítkezés.

Az 1990-et követő időszakban több önálló alegység építésére is sor került. Ezek közül külön említést érdemel egy hatvan személy befogadására szolgáló nyitott intézet Kecskeméten és egy 600 ágyas modern börtön Budapesten. Jelenlegi legnagyobb beruházásaink: egy európai színvonalú 30 ágyas fiatalkorúak intézetének felépítése és egy 600 fős előzetesbörtön kialakítása.

A fogvatartottak száma 13 ezer. Közülük elítélt 9000 (fogházás nyolc százalék, börtönös 57 százalék, fegyházás 35 százalék), előzetesen letartóztatott négyezer. Zsúfoltság az előzeteseket fogva tartó intézetekben tapasztalható. A telítettség országos átlaga 127 százalék.

A környező országokban és Magyarországon is az elkövetett bűncselekmények száma a kilencvenes évek elejétől fokozatosan és meredeken emelkedik. A felderítések abszolút száma is növekszik. Ennek ellenére a hazai fogvatartotti létszám már évek óta stagnál. Ez elsősorban a megváltozott ítélkezési gyakorlatból adódik. Jelentősen nőtt a szabadságvesztéssel nem járó büntető szankciók száma, a bíróságok egyre inkább élnek az elterelés lehetőségével. A magyarországi elítéltek átlagos ítélet ideje sokszorosan meghaladja a nyugat-európai átlagot. A fogva tartás rendkívüli mértékben differenciálódott, a maximális biztonsági fokozattól egészen a teljesen nyitott intézettípusig minden kategória, és az ennek megfelelő intézeti rendszer megtalálható.

A nyilvánosság igénye

A büntetés, a szabályok, a normák, majd később a törvények ellen vétők szankcionálása egyidős az emberi csoportok együttélésével. A különböző korszakokban természetesen jelentős eltérést találunk a célok és az alkalmazott módszerek között. A szabadságvesztés-büntetéshez és a börtön intézményéhez hosszú előzmények után, jelentős vívmányként jutott el az emberiség. Ez a folyamat Európa nagy részén a XVI–XVII. században, míg az elmaradottabb területeken a XVII–XIX. században következett be (Lukács, 1979).

A börtönök világa mindig zárt világnak számított. A szabadságvesztés-büntetés a halálbüntetés és a testcsonkítás helyébe lépett, így „természetesen” annál lényegesen humánusabb nem is lehetett. A rendszerbe bekerülő fogvatartottak a társadalom számára nem léteztek többé, a sorsuk érdektelenné vált, a társadalom nem is akarta figyelemmel kísérni a falakon belül történő eseményeket. A fizikai falak mellé a társadalom az érzéketlenség közönyével, valamint a talio elvének hangoztatásával felépítette a maga ideológiai falait is. Később – a kapitalizálódó polgári társadalmakban – már értékke vált az ember, illetve a szabadság. Erre az időszakra azonban az ideológiai falakat már belülről, a börtön oldaláról erősítették tovább. A hatalom kerülte a nyilvánosságot, a kezdődő, főleg humanitárius érdeklődést is igyekezett csírájában elfojtani. A börtönök titokzatos, félelemmel teli zárt és titkos világot alkottak – néhány vonatkozásban alkotnak még ma is.

Az érdeklődés a börtönök iránt az ötvenes évektől kezdődően erősödött fel. Nyugaton ebben elsődleges szerepet játszott a különböző polgárjogi szervezetek tevékenységének

megerősödése, illetve a média „szakosodása” és a bűnügyi riporterek megjelenése. Kelet-és Közép-Európában a különböző politikai mozgalmak felerősödése, az ellenzék – néhol – tömeges méretű bebörtönzése irányította a – jobbra informális – figyelmet a börtönökben folyó életre, illetve a körülményekre. Ez a folyamat alapvetően meghatározta a civil társadalom érzelmi és erkölcsi viszonyulását a börtönökkel kapcsolatban.

A második világháborút követő időszakban a háborús bűnösök tárgyalásaival, majd a kivégzésekkel sűrűn foglalkozott a sajtó, de ez az érdeklődés még érintőlegesen sem terjedt ki a börtönökre. Az ötvenes évek koncepciói perei, majd az 1956-os forradalom leverését követően hasonló volt a megközelítés. Elsősorban politikai állásfoglalásokat haragott a média, üdvözölve a bűnösök megbüntetését, bebörtönzését és kivégzését. Magáról a büntetés-végrehajtásról szinte szó sem esett. A hatvanas évek közepétől agyonhallgatták a börtönök világát. Ez oldódott egy kicsit a következő évtizedben, amikor a sajtó egy-egy kuriózumnak számító bűncselekmény kapcsán (például csecsemőgyilkosság esetén) az elkövetővel, sőt annak börtönön belüli helyzetével is foglalkozott. Külön érdekesség, hogy ebben az időben külföldi delegációk (többségükben ENSZ-csoportok) szinte havonta látogatták meg a fiatalok börtönét, de ez egyetlen alkalommal sem kapott sajtóvisszhangot.

Magyarországon a börtönökben a demokratizálódási folyamat már évtizedekkel ez előtt megkezdődött. Ennek egyik eredménye az 1979-es 11. számú törvényerejű rendelet, amely – többek között – a büntetés-végrehajtás számára igényként fogalmazta meg a közvélemény rendszeres tájékoztatását. Ez a törekvés találkozott azzal a kívülről jövő kezdeménnyel, amit az akkori sajtószervek is vártak a testülettől. Ettől az időszaktól kezdve az országos parancsnokságon teljes munkakörű sajtóügyintéző foglalkozik a sajtó munkatársainak kérelmével. Kezdetben ezeknek a kérelmeknek a teljesítéséhez az országos parancsnok jóváhagyása mellett szükség volt a büntetés-végrehajtást felügyelő miniszterhelyettes írásos engedélyére is. A nyolcvanas évek közepétől ez a gyakorlat megszűnt, a sajtókérelmek elbírálása teljes egészében az országos parancsnok hatáskörébe került. Intézményi oldalról tehát adva volt a szélesebb körű tájékoztatás lehetősége, azon-

ban az adatok (állományi és fogvatartotti létszám, intézetek kapacitása, költségvetési összegek) állami szinten történt titkosítása egészen a politikai fordulatig „titkos szférává” minősítette a börtönök világát. Az elkészült írás, rádió- vagy tévériport közlésének előfeltétele a szakmai ellenőrzés volt. Ennek következtében a börtönökről szóló tudósítások a „színesebb” esetek erkölcsi elítélésére szorítkoztak.

Eleinte évi 70-90, a későbbiekben 100-130 sajtókérelem érkezett az országos parancsnokságra, ami azt jelentette, hogy évente körülbelül ennyi hír, riport, tudósítás jelent meg a büntetés-végrehajtás tevékenységéről. Ez már jelentős előrelépés volt a korábbi időkhez képest, hiszen ekkor vált rendszeressé a büntetés-végrehajtás kapcsolata a sajtóval, így vált lehetővé, hogy az ország közvéleménye időről időre tájékoztatást kaphatott a börtönökben folyó élet egy-egy szeletéről. A hetvenes–nyolcvanas években vált jellemzővé, hogy a börtönökben megjelentek a filmesek is. Több játékfilm is készült, sőt dokumentumanyagokat is forgattak. Sajnálatos, hogy a büntetés-végrehajtási szakma túlzott érzékenységgel kísérte ezeket a munkákat, rossz reflexekkel reagált a bemutatott filmekre. Az alkotók egy-egy ténylegesen előforduló jelenséget emeltek ki (például erőszak a börtönben), és ezt az akkori vezetők a börtönök világáról szóló általános értékítéletként, a büntetés-végrehajtási testület lejáratausként értékelték. Pedig ezek a filmek igazából nem a börtönökről szóltak.

A börtönökről szóló tájékoztatás rendszeressé válása folyamatának jellemző sarokpontjai bizonyára sokaknak ismerősek, hiszen a nemzetközi szakirodalomból és a legkülönbözőbb nemzetközi ajánlásokból tudjuk, hogy a nyilvánosság kérdésével folyamatosan foglalkoztak – és foglalkoznak – a nyugati országokban is.

A rendszerváltozás és a média

A kilencvenes évek elején bekövetkezett rendszerváltozás gyökeres változásokat hozott a sajtó, a hírközlés világában is. A média állami (politikai) irányítása megszűnt, a lapkiadók, a szerkesztőségek különféle bel- és külföldi kiadócsoportok kezébe kerültek, az addigi tartalmi monotonitást a sokszínűség, a lapok profilját meghatározó sajátos arculat váltotta fel. Óriási minőségi különbségek alakultak ki. Ezzel egyidőben megindult a verseny a médiapiacra a hírért, a szenzációért, ezek frissessége meghatározó lett egyes lapok fennmaradásában. A sajtókérelmek száma egyik napról a másikra megsokszorozódott. A szenzáció iránt megnövekedett napi igény következtében jelentősen megnőtt az érdeklődés a bűnügyi és a büntetés-végrehajtási témák iránt. Sőt. Több olyan hetilap is megjelent, amelyek kizárólagos profilja a bűnözés, a rendőrség és a börtön lett. A bulvárlapok szerkesztői szerint ezek a területek mindig tartogatnak kuriózumokat, amelyekre biztos vevő az olvasó, és ennek érdekében az elítéltek leveleit, az abban leírtakat minden kontroll nélkül kinyomtatták. A rágalomhadjáratot tovább erősítette, hogy egy igazságügy-miniszteri döntés értelmében a fogvatartottak minden korlátozás és ellenőrzés nélkül levelezhettek a médiával. Rövid idő leforgása alatt sorra jelentek meg a minden reális alapot nélkülöző „helyszíni beszámolók”. Az ilyen „híreket” szívesen látta az olvasótábor egy része, mert a politikai váltás után a társadalmi közhangulat a fegyveres testületekkel szemben

kifejezetten ellenséges volt. Az ötvenes évek politikai áldozatainak mind szélesebb körű rehabilitálása közepette a büntetés-végrehajtási munkának kizárólag az antihumánus vonatkozásait emelték ki. Másrészt pszichológiai magyarázata is van annak, hogy szívesen fogadott információvá vált a testületről szóló rossz hír. Köztudomású, hogy olyan szervezetről, amelyiknek az egyén felett valamilyen hatalma van – s ezért szorongást kelt –, megnyugtató azt hallani, hogy sebezhető. Újdonságereje is volt az ilyen híreknek, hiszen a rendszerváltozás előtt nem lehetett nyilvánosan szólni a hatósági mulasztásokról és bűnökről. Mindezek egyenes következménye volt a büntetés-végrehajtás személyi állományának erkölcsi elbizonytalanodása. Hosszas meggyőzés eredményeként sikerült csak a közvéleménnyel elfogadtatni, hogy a büntetés-végrehajtás a hatályos jogszabályokat hajtja végre, munkájában alapvetően politikasemleges, amelyben a szakmai tisztesség a meghatározó.

A piacgazdaság bebizonyította, hogy a szenzációhajhász lapok meghatározó többsége nem életképes. Amilyen hirtelen jöttek, olyan hirtelen meg is szűntek. Az olvasók általánosságban is telítődtek a szaftos történetekkel. Ezt a folyamatot erősítette, hogy a büntetés-végrehajtás egyre nyitottabbá vált: karitatív szervezetek, iskolák és különböző missziók kaptak rendszeres belépési lehetőséget. Folyamatosan növekedett azoknak a száma, akik saját tapasztalataik alapján vethették össze a realitást a bulvárlapok „szenzációs leleplezéseivel”.

A büntetés-végrehajtás és a média között fokozatosan kialakuló korrekt együttműködés részben annak tulajdonítható, hogy az országos parancsnok kiemelt fontosságot tulajdonít a sajtókapcsolatoknak. 1991-től a sajtómunka irányítását közvetlen hatáskörbe vonta, s ezáltal lehetővé vált a sajtóüggyek folyamatos, gyors – szükség szerint – azonnali elintézése. A sajtótájékoztatók rendszeressé váltak. A fokozott érdeklődésnek és a büntetés-végrehajtás kezdeményezőkézségének tudható be, hogy 1994–95-ben országos szinten mintegy ezer olyan hír, tudósítás, riport jelent meg a lapokban, amelyek a büntetés-végrehajtás munkájával, gondjaival és törekvéseivel foglalkoztak.

Médiakapcsolatok ma

A rendszerváltozást követő majd fél évtizedes időszak rendkívül kemény munkájának az eredményei napjainkban kezdenek beérni. Jelenleg kövonalazódik egy új, hosszú távú szervezetfejlesztési koncepció, amelynek szerves része a médiával történő együttműködés elveinek és gyakorlatának kialakítása. A bűnözés erőteljes növekedésével párhuzamosan zajlott ugyanis a börtönök óriási ütemű humanizálása. A fogvatartottak jelentős körét érintően megjelent a kimaradás, a rövid tartamú eltávozás, az otthon tölthető szabadság intézménye. A társadalom ezt a látszatellentmondást nehezen fogadta el, a média pedig csak fokozta az indulatokat a „szanatóriumi körülmények” gyakori emlegetésével. Mindenekelőtt tehát a sajtót kellett meggyőzni, el kellett fogadtatni új törekvéseinket. Hosszú és tudatos munka eredményeként ma már lényegesen elfogadóbbak, sok esetben pedig támogatóak a különböző orgánumok.

A sajtóengedélyek kiadása jelenleg is országos szinten, centralizálással történik, de az

intézetparancsnokok egyre nagyobb önállóságot és felelősséget kapnak médiakapcsolataikban is. Öröndetes tény, hogy a vidéki intézetek vezetői jó kapcsolatokat alakítottak ki a helyi média képviselőivel, így szinte naprakészen tudják informálni a lakóközret polgárait. Megfigyeléseink szerint egy-egy város vagy megye lakóit lényegesen jobban érdekli a helyi börtön élete, mint az országos vonatkozású büntetés-végrehajtási hírek. A közvélemény támogatását sokkal könnyebb megszerezni helyi szinten. Van néhány intézetünk, ahol a nagyobb események (karácsonyi program, koncert, érettségi, karitatív rendezvény, évforduló stb.) apropóján sajtóbeszélgetésre invitálják a helyi média képviselőit.

Magyarországon a közelmúltban olyan törekvés indult el, hogy televíziós sorozatok felhasználásával, tehát rendszeresen elkalauzoljuk a nézőket a börtönök világába. Közel egy évig heti rendszerességgel jelentkezett a *Rács* című műsor, amelyben tisztviselők és elítéltek nyilatkoztak munkájukról, illetve életükről. Idén beléptünk egy olyan sorozatba, amely a rendvédelmi szervezetek életét mutatja be, a regionális kábeltévék rendszerében terjesztve a műsort. Minden esetben a stábok állandó kísérője az országos parancsnok által kijelölt szaktanácsadó, akinek közreműködésével a műsor valós, reális képet ad az intézetek világáról. A sorozatok mellett nagy nézettségű hírműsorok rendszeres témája a büntetés-végrehajtás.

Valamennyi jelentős újságnál, de a televízióknál és a rádióknál is kialakult egy olyan bűnügyi riporter gárda, amelynek tagjai a jogi és bűnüldözői alapismeretek mellett már jártasak a büntetés-végrehajtás területén is. Megerősödött az a törekvés, hogy elébe menjünk a híreknek. Törekszünk arra, hogy átgondolt stratégia szerint, központilag szervezett országos sajtótájékoztatókon is megismertessük a médiával a legidősebb törekvéseinket. Évek óta gyakorlat, hogy a tudósítók és riporterek előtt is értékeljük a megelőző év büntetés-végrehajtási munkáját, ahol ismertetjük a legjellemzőbb statisztikai adatokat, szólnak az elért eredményekről. Természetesen nem hallgatjuk el gondjainkat sem. Erre az egyik legjobb példa 1995-ből való. Az előzetesen fogvatartottak elhelyezése nem felelt meg az európai normáknak, a normál befogadóképességnél jelentősen több előzetesen letartóztatottat helyeztünk el. Elsősorban Budapesten vált kritikussá a helyzet. Mielőtt a Parlament megtárgyalta – és jóváhagyta – egy új előzetesbörtön építését, a büntetés-végrehajtás vezetői minden fórumot megragadtak, hogy hangsúlyozzák az építkezés jelentőségét. Ennek érdekében sajtótájékoztatót is tartottak. Az idő bebizonyította, hogy célravezető volt az erőfeszítés. Később – és jelenleg is – folyamatosan tájékoztatjuk a közvéleményt a beruházás alakulásáról. Az egyik legjelentősebb eredménynek azt tartjuk, hogy a politikusok mellett a társadalmat is sikerült magunk mellé állítani ebben a kérdés-

ben, sőt a leendő börtön közvetlen környékén élő polgárok is belátták az építkezés szükségességét, és tisztában vannak a majdani előnyökkel is (jobb infrastruktúra, nagyobb közbiztonság).

Erdemes külön foglalkozni a fogvatartottak médiában történő megszólalásának körülményeivel is. A hatályos jogszabályok értelmében: – fiatalkorú fogvatartott esetében a közszerepléshez nem elegendő az adott személy beleegyezése, esetükben a szülő vagy a gyám előzetes írásos hozzájárulására is szükség van. A teljes nevüket még ebben az esetben sem lehet kiírni, illetve bemondani; – jogerős elítélt saját maga dönt közszerepléséről. Álláspontját minden esetben írásba kell adnia; – előzetes letartóztatott esetében a fogvatartott beleegyezésén túl szükség van az ügyben eljáró ügyész vagy bíró írásos hozzájárulására is, hiszen az érintett személy büntetőügye még nem zárult le.

A szükséges engedélyek beszerzését követően valamennyi esetben a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka hozza meg a végső döntést. Az engedélyezéssel kapcsolatos talán legfontosabb álláspont az, hogy nem kívánunk hozzájárulni egy-egy exponált ügy elkövetőjének sztárolásához. Messzemenően figyelembe vesszük a sértett és/vagy a hozzátartozók érzelmeit, nem kívánjuk egy-egy megrázó ügy részleteinek felelevenítésével, vagy elkövetőjének bemutatásával megbotránkoztatni a társadalmat, és ezzel felesleges indulatokat korbácsolni. Ezt az álláspontunkat sokszor nehéz elfogadtatni a média képviselőivel, de ebben a vonatkozásban messzemenően következetesek vagyunk.

BörtönÚjság, Börtönügyi Szemle

1957-ben jelent meg nyolcoldalas hetilapként a Heti Híradó. Szigorú cenzúra szerint tallózott az országban megjelenő sajtótermékekből, elsősorban a Népszabadságból, a kommunista párt lapjából. A konszolidáció, az amnesztia után, 1963-tól a lap már a börtönélet hétköznapijairól is beszámolt, elítéltek írásait, a személyzetet dicséroró leveleit is közölte. 1978-ig csak ezt az újságot olvashatták a rabok, ettől kezdve azonban minden más sajtóterméket – kisebb szűrőssel – előfizethettek a keresettel rendelkező elítéltek. Ennek megfelelően a lap struktúrájában egyre kisebb helyet kaptak a tallózó jellegű bel- és külföldi hírek, tudósítások, és egyre inkább az elítéltek gondoljaival, hétköznapijaival foglalkoztak a szerzők, az újságírók, akik a bv. alkalmazottjaiként a börtönököt is járták, és ott riportokat készítettek. Az újság azonban változatlanul belső használatra szólt. A rendszerváltás egyik jelképes pillanata volt, amikor a magyar bv. vezetése úgy döntött, hogy BörtönÚjság címmel – a Heti Híradó jogutódjaként – egy olyan hetilapot jelentet meg, amelyet az újságárusoknál is meg lehet vásárolni. Ez a hetilap 1992-ben indult. Gyakorlatilag minden érdeklődő börtönlakóhoz eljut, és komoly segítségére volt a magyar bv. vezetésének abban, hogy a rendszerváltozással járó változások a magyar börtönökben tragikus rendkívüli események nélkül zajlottak le. Az újság fő célja a bűnmegelőzés. Megjelennek benne a civil és a társadalmi szervezetek utógondozási törekvései. Exkluzív oldalán a magyar közélet ismert személyiségei mondják el véleményüket a bűnről, a büntetésről. Jogi és pszichológiai rovata is van. A lap egész oldalt szentel az elítéltek cenzúrázatlan levelei közlésének, amelyekben panaszaiknak is hangot adnak. Az önhibájukon kívül nem dolgozók és az előzetes letartóztatottak mintegy szolgáltatásként, térítésmentesen kapják az

újságot, amely sajátos híd szerepét is betöltve igyekszik erősíteni a kapcsolatot a kinti és benti világ között.

Rendelkezik a magyar bv. egy negyedévente megjelenő folyóirattal is, a Börtönügyi Szemlével. Ez a bv. szakmai folyóirata, amely az elmúlt öt évben rangot vívott ki a börtönügy iránt érdeklődő szakemberek körében. Egyetemi tanárok, ügyészek, bírák, a börtönszemélyzet értelmiségi rétegei írnak a folyóiratba, tudományos fokozatok megszerzésének tere és hivatkozási alapja is a lap. Igazi szakfolyóirat, amely jogalkalmazási, módszertani, elméleti tanulmányokkal, írásokkal, a nemzetközi tapasztalatok közreadásával szolgálja a személyzet és a börtönügy szakembereinek fejlődését.

Rendkívüli események és a sajtó

Talán periferikus területnek tűnik, mindenképpen említést érdemel azonban a média szerepe a börtönlázadások során. Szerencsére magyarországi tapasztalatokról nem tudunk beszámolni, azonban amerikai tapasztalatok alapján, valamint a szakirodalom (Tillson, 1994, Mahan, S.–Lawrence, R., 1996, Mohr, 1993) megállapításait figyelembe véve a következő stratégiát alakítottuk ki: Tervszerűen készülünk egy-egy ilyen esemény feldolgozásának valamennyi aspektusára, és a biztonsági kérdések mellett prioritást biztosítunk a médiával való kapcsolattartásra is. Tudatosítottuk vezetőinkben, hogy rendkívül nagy a tájékoztatásért felelős szakemberek felelőssége börtönlázadás idején, hiszen „a média által közvetített hírek természetjellege, a tudósítások tartalma hatással lehet a folyamatban lévő zendülés kiteljesedésére, valamint a fogvatartottak és a börtöntisztviselők közötti tárgyalások eredményére, és az intézet feletti ellenőrzés helyreállítására”.

Kidolgoztunk egy kommunikációs stratégiát, amelynek alapján előzetesen feltérképezhetjük a szolgáltatandó hírek várható hatását. A zendülések kezelésére történő felkészülés alapvető részét képezi a tájékoztatásért felelős személy megfelelő kiválasztása és a feladatra történő felkészítése. Természetesen egy ilyen stratégiára nemcsak börtönlázadások vagy tüszszedés idején van szükség. A médiához való pozitív viszonyulás általában is alapvető fontosságú. Évekkel ezelőtt például egy tüszszedés felszámolása után – a népszerűség érdekében – rosszul használta fel a nyilvánosságot az akció egyik vezetője. Büszkén megosztott a médiával olyan operatív részleteket is, hogy a menekülők gépkocsijának benzínmérőjét preparálták, így a majdnem üres tank ellenére tele jelzést mutatott. Értelemeszerű, hogy ezt a trükköt soha többet nem lehet megcsinálni, hiszen ez könnyen munkatársaink életébe kerülhetne. Továbbra is az az alapállásunk, hogy semmiből sem csinálunk titkot, de a személyzet biztonságát nem veszélyeztetjük meggondolatlanul közreadott részinformációkkal.

Tanulságok

Információ nélkül az ezredforduló embere és társadalmi nem létezhetnek. Az emberi élet és a társadalmi folyamatok egyre bonyolultabbá válnak, egyre nehezebben érthetők és magyarázhatóak. Alig van olyan aspektusa mindennapjainknak, amelyet ne befolyásolna a média. Az emberek szubjektív biztonságérzetének alakulását, a bűnözéstől való fé-

lelmet a hazai és külföldi kriminológusok, valamint a közvélemény-kutatók egyértelműen a sajtóban megjelentek hatásának tulajdonítják. Legfőbb forrásnak az elektronikus és az írott sajtó bizonyul, mégpedig a következő sorrendben: rádió, televízió, újságok, majd csak ezután a más személyektől kapott szóbeli információ (Bóhm–Juhász–Szógyi, 1995). Érdekes ellentmondás, hogy Magyarországon a börtönökről legnagyobb számban az újságok tudósítanak, ezt a televízió követi és a sort a rádió zárja.

A tájékoztatásban élesen vetődik fel a kommunikátorok felelőssége: mind az elhallgatás, mind az egyes tények felnagyítása veszélyes hatással van az emberek biztonságérzetére. A sajtónyilvánosság valamiféle ördögi (?) játékszabályok szerint működik. Mi lehet a magyarázata annak, hogy a hír és vele annak hordozója, a tömegkommunikációs termék (mint áru) akkor adható el legjobban, ha sokkoló, miközben a józan ész és az ép erkölcsi érzék tiltakozik ez ellen? A szociálpszichológus erről a következőket mondja: „*Kulturálisan úgy vagyunk megkonstruálva, hogy a rossz hírekre vagyunk kiéhezve. A negativitás érdekes. Az egész világirodalom azt mutatja, hogy a jó hősök unalmasak. Van egy hipotézis, amelyet kialakít és a szocializáció során rögzít bennünk a zsidó–keresztény kultúrkör, hogy a világ igazságos és jóságos. Ebből adódóan az számíthat érdeklődésünkre, ami valamilyen módon felborítja ezt a várakozást*” (Csepeli, 1996). A tömegkommunikáció fogyasztójának ezt a várakozását használja ki néhány szerkesztő. Az ő szemükben csak a példányszám, a nézettség, illetve a hallgatottság a mérvadó. Sajnos az újság készítőit egy-egy cikk hatása nem érdekli, nem tartják feladatuknak ennek mérlegelését.

Ugyanakkor a tapasztalat azt mutatja, hogy a büntetés-végrehajtás irányító tisztviselőinek (döntéshozóinak, központi és intézeti vezetőinek) a médiához való ellenséges viszonyulása, vagy a kirekesztésükre tett próbálkozása nem kívánatos eredményre vezet. Ezt a tényt felismerve – a saját érdekünkben is – törekednünk kell a médiával való jó együttműködés kialakítására. A kölcsönösen táplált „ellenségkép” csak megnehezíti, esetleg lehetetlenné teszi a büntetés-végrehajtás egyik legfontosabb feladatának – a reszocializációs törekvéseknek – a megvalósítását. Napjainkban több olyan, a média és a büntetés-végrehajtás kapcsolatát elemző kutatás is indult, amelyeket egyetemisták és külső kutatók végeznek. Ebben a formában is erősíteni kívánjuk a külső kontrollt, másrészt számítunk arra, hogy a feltárt összefüggéseket fel tudjuk használni majd további munkánk során. Megítélésünk szerint mindenekelőtt egy átgondolt kommunikációs stratégia kidolgozására és ennek megfelelő, egyértelmű szabályozás kialakítására van szükség, amelynek alapján tisztán láthatók lesznek a nyilatkozási hatáskörök, valamint a megosztható információkör. Az alapelvek, amelyeket a tájékoztatás során célszerű összehangoltan szem előtt tartani, a következők:

1. *A testület érdekei* (a büntetés-végrehajtás munkájának társadalmi elfogadtatása, az ideológiai és anyagi támogatás megszerzése, a törekvések tárgyilagos bemutatása, biztonsági szempontok).
2. *A büntetés-végrehajtás dolgozóinak érdekei* (a szakma presztízsének emelése, személyes biztonság, személyiségi jogok).
3. *A fogvatartottak érdekei* (a szabadulás utáni visszailleszkedés esélyének megteremtése, információáramlás biztosítása, személyes biztonság, személyiségi jogok).

4. *A sértettek és hozzátartozók érdekei* (kegyeleti jog, erkölcsi elégtétel, személyes biztonság, személyiségi jogok).

5. *A társadalom érdekei* (reszocializációt megkönnyítő szándék, illetve elfogadás kialakítása, a bebörtönzöttek külső kapcsolatainak ápolása).

6. *A média érdekei* (tájékoztatási kötelezettség, véleményformálás, „szenzációéhség”).

Érdemes végiggondolni, mit tegyünk akkor, amikor a média részéről rosszindulatú támadás éri a büntetés-végrehajtást. Nemzetközi vizsgálatok is igazolják, hogy általában a testületek nem tudnak megfontoltan védekezni, tapasztalataik arra intik a vezetőket, hogy a bírálatra nem válaszolni még mindig jobb, a magyarázkodás ugyanis szinte mindig ügyetlenséget sejtet, és eleve vesztes pozíciót eredményez. Természetesen a bírálatra nem válaszolni, a megszólításra nem reagálni ugyancsak bajos, legalábbis presztízavesztéssel jár (Németh–Münnich–Kő, 1996).

Célszerűbbnek látszik tehát megelőzni az alaptalan vagy a torzított hírek terjesztését. Természetesen nem az állami, illetve a politikai cenzúrára gondolunk. A büntetés-végrehajtásnak önmagának kell felkínálnia információt, kommunikációképesen bemutatni a reális helyzetet. Egy-egy rendkívüli esemény bekövetkezésekor pedig nagy hiba titkolózni. Sokkal jobb, ha a testület készít el egy olyan információs csomagot, amely tartalmazza az összes publikus információt, és ezt megküldi az országos tájékoztatási irodákhoz. Ha az események lehetővé teszik, akkor célszerű a helyszínen tartani beszámolót, és ezzel egy időben lehetőséget biztosítani a médiának arra, hogy „élesben” tájékozódjon. A legfontosabb talán az, hogy nem szabad időt vesztegetni, a lehető leggyorsabban kell reagálni.

A gyakorlat egyre inkább megerősíti a média és a büntetés-végrehajtás kapcsolatáról azt a véleményt, hogy a korrekt és gyors tájékoztatással kialakítható a konstruktív együttműködés. Egymás értékeit tisztelve és lehetőségeit felhasználva elérhető az, hogy a közvélemény hiteles információhoz jusson, és annak alapján alakíthassa ki a véleményt.

Ruzsonyi Péter–Tari Ferenc

Felhasznált irodalom

Böhm–Juhász–Szőgyi (1995): A szubjektív biztonságérzet. Budapest, Kézirat. Tanulmány a BRFK megrendelésére

Csepli Gy. (1996): A kisebbségek diszkriminációja. RTF Figyelő, 1996/1.

Lukács T. (1979): Feljegyzések az élők házáról. Bp., Gondolat

Mahan, S.–Lawrence, R. (1996): Media mayhem in corrections: the role of the media in prison riots. *The Prison Journal* (76):420–441.

Mohr, G. C. (Chair). (1993, June 10.): Southern Ohio correctional facility disturbance cause committee findings. Columbus, OH: Author.

Németh–Münnich–Kő (1996): A bűnözés lenyomata a magyar sajtóban. *Valóság*, (12): 48–60.

Tillson, J. B. (Chair) (1994, March): Lucasville media task force report. Dayton, OH: Author.